

Nr 320.

Av herr **Sjödahl m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition angående statens övertagande av vissa kostnader för folkskoleväsendet m. m.*

Kungl. Maj:t har i proposition nr 174 framlagt ett förslag, som dels syftar åt ett ökat deltagande från statens sida i kostnaderna för folkskoleväsendet och dels avser att öka det statliga inflytandet över den kommunala skolorganisationen.

I det förra avseendet har avsikten med de olika avgivna förslagen varit att utjämna kommunernas skattetunga genom statens övertagande av vissa kostnader. Givetvis kommer genom de föreslagna åtgärderna någon utjämning att ske. Men det synes uppenbart, att denna blir i många fall mycket ringa och kommer dessutom att verka mycket ojämnt för olika kommuner. Landskommunernas förbund har ock i infordrat yttrande anfört, att någon i egentlig mening skatteutjämning betydelse komme en överflyttning på staten av de kommunala bördorna för folkskoleväsendet dock icke att få, då en differentiering av bidraget i relation till kommunernas ekonomiska bärkraft icke kunnat ske. En lättnad uppstode givetvis i skattetrycket, men då bidraget utginge till kommunerna i relation till de verkliga kostnaderna, bleve resultatet, att de ekonomiskt välsituerade kommunerna med gott skatteunderlag och låg skatt på grund av sin högre standard på folkskoleväsendet finge väsentligt högre bidrag än andra kommuner. Även skolöverstyrelsen har med stöd av några undersökningar, som gjorts inom vissa skoldistrikt, uttalat, att effekten av de föreslagna bidragen skulle komma att i en stor del fall bliva ganska ringa. Detta borde så mycket hellre uppmärksammas och tillmätas betydelse, som samtliga de kommuner, exemplen avsåge, hörde till de mera skattetyngda och hade betydande uttaxeringar enbart för skolväsendet. Dessutom syntes de något ökade statsbidragen helt eller delvis motvägas av en motsvarande minskning i bidragen från skatteutjämningsanslaget. Detta skolöverstyrelsens uttalande, som närmast gäller byggnadsbidragen, föranleder överstyrelsen att påyrka förnyad utredning i denna del.

Det synes oss, som om någon skatteutjämning av större värde knappast vinnes genom det framförda förslaget, varför det blott genom förtjänster i andra avseenden skulle kunna vara förtjänt av riksdagens bifall. I varje fall borde icke uppenbara olägenheter i sådan utsträckning vara förenade med förslaget, att det av den anledningen icke skulle kunna bifallas.

Kungl. Maj:ts förslag avser i sin första del att införa ett system av statsbidrag till byggnader för folk- och fortsättningsskoleväsendet. När det gäller bidrag för nya undervisningslokaler, föreslås i propositionen, att länsstyrelserna skola besluta i fråga om ansökningar om statsbidrag, när kostnaderna icke överstiga 10,000 kronor, medan i övriga fall skolöverstyrelsen skall pröva

ärendet och Kungl. Maj:t slutligt avgöra. Det synes, som om denna omständliga behandling av dessa frågor kommer att i hög grad inkräkta på Kungl. Maj:ts och skolöverstyrelsens övriga arbetsuppgifter. I varje fall måste skolöverstyrelsen utrustas med arkitektavdelning, som med all sannolikhet blir överlupen utav ärenden, vilka därigenom också blott långsamt kunna prövas, varför dessa byggnadsföretags igångsättande kommer att väsentligt fördröjas. Kommunerna få dessutom bära en så väsentlig del av bördorna för byggnadsföretagen, att det icke finnes någon anledning att befara, att de ej komma att iakttaga all önskvärd sparsamhet. Högre myndigheters prövning utav kommunala byggnadsföretag har efter all erfarenhet sällan lett till besparingar i utgiftsberäkningen, snarare föranlett icke oväsentliga kostnadsökningar. Under sådana förhållanden kan det icke synas annat än önskvärt, att centralisering vid avgörandet av dessa ärenden i största möjliga utsträckning undvikas, liksom den försening av byggnadsföretagen, som obestriddligen härav blir en följd. När genomsnittskostnaden för en undervisningslokal beräknas till 10,000 kronor, vore det därför önskligt, att de centrala myndigheternas ingripande först påkallades vid ett högre belopp, åtminstone först vid en beräknad kostnad av 15,000 kronor. Länsstyrelsernas granskning av byggnadsföretag för en kostnad ej överstigande denna summa borde kunna vara tillfyllest.

Spörsmålet om de lokaler, för vilka statsbidrag skola utgå, har i propositionen lösts på skiftande sätt. Det bidrag, som skulle utgå till nya lokaler, borde enligt vår mening motsvaras av bidrag till redan befintliga lokaler av samma slag. Det måste anses vara rätt och billigt, att samma slags lokaler, för vilka byggnadsbidrag utgå, även giva rätt till bidrag, om de något eller några år dessförinnan anskaffats. Skolöverstyrelsen har tillika tillstyrkt, att statsbidrag även medgäves för utrymmen, som vore erforderliga för skolbad, barnbispisning, läkarundersökning och tandvård. Detta krav kan med full rätt framföras med hänsyn till den stora betydelse, dessa socialpedagogiska anordningar ha för ungdomens sunda fysiska utveckling och därmed för den allmänna folkhälsan. Det synes oss icke av statsmakterna kunna försvaras att vid en anordning med statsbidrag för skolväsendet undantaga de för denna viktiga uppgifts fyllande nödvändiga lokalerna. Vi dela även den meningen, att om utrymmen för sådana anordningar icke förklarats bidragsberättigade, detta skulle kunna verka hämmande på en i alla avseenden synnerligen önskvärd utveckling.

De skolsakkunniga, vilkas förslag följts av departementschefen, ha förmenat, att de ökade statsbidragen i olika avseenden borde åtföljas av bestämmelser om ett ökat statligt inflytande över kommunernas skötsel av folkskolväsendet. Därför erfordrades, att för inrättandet av ny ordinarie och extra ordinarie tjänst Kungl. Maj:ts tillstånd skulle inhämtas. Däremot har i åtskilliga yttranden anförts, att de redan genom kungörelse av den 30 december 1932 starkt ökade kontrollätgårderna, som då för övrigt icke alls genomfördes i samband med ökade statsbidrag, vore tillfyllest. Även skolöverstyrelsen har uttalat, att gällande bestämmelser påbjudit en omsorgsfull prövning

av behovet av tjänster vid inträffade ledigheter. Vederbörande skolstyrelse skall samverka med statens folkskolinspektör, varvid vid meningsskiljaktighet dem emellan frågan skall hänskjutas till skolöverstyrelsen. Detsamma gäller vid inrättandet av ny tjänst. Dessa bestämmelser, som fastställdes så sent som i december 1932, ha säkerligen visat sig motsvara sitt ändamål. Att nu draga dessa ärenden inför Kungl. Maj:t kan med allt skäl anses vara att vidtaga större våld än som kräves. Erfarenheten lämnar intet bevis för att ytterligare åtgärder erfordras. Det borde vara tillräckligt, att nu gällande bestämmelser uttryckligen utsträckas att gälla även vid beslut om extra ordinarie tjänster. Den ytterligare byråkratisering, som de sakkunniga förordat, synes väsentligen vara en byråkratisering, som är sitt eget ändamål.

Vidare föreslår propositionen en skyldighet för lärarna att underkasta sig tvångsförflyttning. Vid tillämpningen av nu gällande bestämmelser har ett betydande antal lärare i distrikt med tjänster, som skulle kunna indragas, förflyttats till andra distrikt. Denna förflyttning kan dock ej gärna ske i starkare tempo än det, som möjliggöres genom att tjänster bli lediga. Ett förfarande med tvångsförflyttning skulle sannolikt ej nämnvärt kunna påskynda utvecklingen. Men det måste betraktas som något osedvanligt, att ett sådant förfarande beslutes utan samband med lönereglering. Ett annat tillvägagångssätt kännes av lärarkåren som ett övergrepp. Kommunerna, som i allt fall under nuvarande förhållanden ha *någon* bestämningsrätt kvar, när det gäller besättandet av ledigblivna tjänster, skulle genom ett tvångsförfarande berövas varje inflytande. Detta kan icke anses vara överensstämmande med det värnande om den kommunala självstyrelsen, som med rätta också måste betraktas som en angelägen uppgift för statsmakterna. Om erfarenheterna av de vid 1933 års riksdag beslutade bestämmelserna om frivillig förflyttning ytterligare avvaktas, tillika med ett eventuellt införande i större eller mindre utsträckning av ett sjunde läsår, är det mer än sannolikt, att åtgärder, radikalt avvikande från de redan vidtagna, icke komma att erfordras.

För närvarande äga skolstyrelserna att själva upprätta ett förslag på trenne sökande, varefter val förrättas. Enligt de sakkunnigas i propositionen upptagna förslag skall lärarförslaget upprättas av folkskolinspektören. Enligt vår mening borde skolstyrelserna bibehållas vid sin nuvarande rätt att upprätta förslag. Den kännedom, som den lokala styrelsen i många fall äger om de sökande, borde beredas tillfälle att göra sig gällande. Därefter kunde förslaget underställas folkskolinspektörens prövning. Kunna dessa myndigheter ej enas, borde förslaget slutligt fastställas av annan myndighet, lämpligast av skolöverstyrelsen. Därigenom bleve i allt fall initiativet bibehållet hos den myndighet, som rätteligen bör ha det, den lokala skolstyrelsen, medan eventuella övergrepp eller missförstånd från dess sida kunde före det slutliga valet rättas.

Då fråga är om tillsättande av överlärartjänst, skall enligt förslaget skolöverstyrelsen angiva de tre sökande, bland vilka den lokala skolstyrelsen har att välja. Det framgår ej tydligt av propositionen, huruvida härmed avses såväl folkskolinspektör som överlärare, vilka tjänstgöra som skolledare inom

distriktet, ej heller om med överlärare även avses de biträdande överlärare, som i de större skoldistriktet finnas vid den kommunala folkskolinspektörens sida. I de senare fallen böra skolråden obetingat ha full bestämmanderätt. Det ifrågasättes ej heller i propositionen, att statsbidrag skola i regel utgå till mer än en överlärare inom vart skoldistrikt. Överlärares tjänster tillsättas blott i relativt stora skoldistrikt. De sökas ofta av lärare, av vilka det övervägande flertalet äro tjänstgörande inom distriktet. Den lokala skolstyrelsen har därför större möjligheter genom sin personliga kännedom om respektive sökande att bilda sig en mening om vilka som bäst genom sina egenskaper och sin särskilda fallenhet lämpa sig för en skolledaruppgift inom distriktet. Hänsyn måste ju ock tagas till de särskilda förhållanden, som i socialt, kulturellt och andra avseenden kunna där råda. Det synes därför, att skolstyrelsen bör som nu är fallet fritt få välja mellan alla dem, som av skolöverstyrelsen förklarats lämpliga för befattningen. För chefsbefattningar böra inte rimligen pappersmeriter, vilka skolöverstyrelsen väsentligen måste taga hänsyn till på grund av sin bristande personkännedom, vara avgörande.

Även om vi äro övertygade om att en skatteutjämning, som genom föreliggande förslag kommer till stånd, blir jämförelsevis obetydlig, så finna vi oss dock kunna tillstyrka förslaget till antagande i huvudsak under den förutsättningen, att förslagets byråkratiskt centralistiska tendenser minskas och den kommunala självstyrelseprincipen i högre grad upprätthålles. Den verksamhet, som i kommunerna bedrives för vårt skolväsendes utveckling, är i allmänhet av den art, att den förtjänar allt erkännande, och den bör få bedrivas i nödig frihet utan att insnöras i någon byråkratismens tvångströja. Vår svenska demokrati vilar till väsentlig grad på den självstyrelse, som våra kommuner sedan gammalt ägt rätt att utöva. Det är en viktig uppgift för statsmakterna att se till, att den bevaras och stärkes.

Under återopande av vad vi ovan anfört vilja vi hemställa till riksdagen att vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 174 besluta,

1) att den under punkt A. 1 andra stycket angivna bidragsgränsen höjes till 15,000 kronor;

2) att med uti punkter A. 1, 2, 3 och 4 angivna lokaler må avses såväl klassrum, specialrum, gymnastiksal, slöjdsalar, rum för undervisning i hushållsgöromål och bibliotek som utrymmen, erforderliga för skolbad, barnbespisning, läkarundersökning och tandvård;

3) att med avslag på vad i punkt B. 4 a) föreslagits nuvarande bestämmelser må fortfarande gälla beträffande inrättande och bibehållande av ordinarie tjänst men utsträckas att gälla även för extra ordinarie tjänst;

4) att avslå vad som föreslagits under punkt B. 4 b) angående lärares tvångsflyttning;

5) att beträffande punkt B. 4 c) första stycket göra följande uttalande: Sedan preliminärt förslag till återbesättande av

lärartjänst av skolråd upprättats, skall statens vederbörande folkskolinspektör avgiva yttrande däröver. Kommer skolrådet vid förslagets slutliga upprättande till ett resultat, som strider mot folkskolinspektörens mening, skall ärendet hänskjutas till skolöverstyrelsen, som då har att upprätta förslaget; samt

6) att beträffande punkt B. 4 c) tredje och fjärde styckena angående tillsättning av överlärare godkänna att nu gällande bestämmelser må äga fortsatt giltighet.

Stockholm den 2 april 1935.

Edg. Sjödahl.

N. S. Norling.

Karl Sandegård.

E. Berling.

Th. Nilsson.
